

Portrék és fejlődésképek

GONDOLATOK TURCZEL LAJOS LEGÚJABB KÖTETÉRŐL

Ha valaki csak kicsit is jártas és ismerős a szlovákiai magyar irodalom elmúlt — harminc esztendőt felölelő — történetében, számára nem ismeretlenek Fábry Zoltán egykori, önvádoló megjegyzései és figyelmeztetései (*Emberek az embertelenségben, Harmadvirágzás* előszavai stb.), hogy tudniillik még nem készült el a csehszlovákiai magyar irodalom rendszerező és összefoglaló irodalomtörténete. (Igazát erősíti, hogy a romániai és jugoszláviai magyar irodalomé évekkel előbb már meg is jelent!)

Ez hiány még ma is, de egyre több a biztató jel. Ezeknek egyike: *Turczel Lajos* most megjelent kötete, a *Portrék és fejlődésképek*. A kötet címének második fele („fejlődésképek”) már konkrétan utal e hiányzó és összefoglaló törekvésre. Olyanra, amit éppen ő nyújtott, de társadalomrajzzal: *Két kor mezsgyéjén* (1967). Egyáltalán nem egyszerűsíteni kívánjuk a problémakörök kínzó lényegét, ha azt írjuk, hogy annak a fejlődéstörténeti rajzába kell illeszteni az irodalomtörténeti (és kritikátörténeti) fejlődésképet. Mert mit is ölel föl Turczel Lajos mostani kötete? *Portrékat, fejlődésképeket, valamint könyvkritikákat és kapcsolatrögzítéseket*. E legutóbbi ugyancsak az irodalomtörténeti összefoglalás igényét sugallja, hiszen nemzetiségi irodalomról, annak történetéről lévén szó, különösképp jelentkezik az együttélő népek irodalmának, kultúrtörténeti históriájának és politikai kapcsolatai feltárásának szükségessége (különösen értékes a *Fučik és a csehszlovákiai magyarok, A szlovák műfordítás útja 1945—68 között, A magyarországi Magyar Írás kapcsolata a csehszlovákiai magyar irodalommal. A Hét, vagy a Kós Károly* című tanulmány.)

Nem udvariatságból más csehszlovákiai magyar szerző, irodalomtörténész iránt: engedtessek meg, hogy ezúttal elsősorban Turczel Lajos korábbi munkáira s jelen cikkeire koncentráljunk. Tulajdonképpen a portrékat is a megfelelő helyükön — bele kell olvasztani az elkészítendő irodalomtörténeti szintézisbe (gondolunk itt például az *Írás és szolgálat*, és főként az *Írások mérlegen* című Turczel-kötet tanulmányaira, eszmefuttatásaira). Hadd ismételjük: Turczel Lajos a társadalomtörténeti és kultúrtörténeti alapvetést jó tízesztendeje elvégezte. Az már benne is tovább bővült és gyűrűzik, ennek bizonyítéka a számos, azóta megjelent — és legújabb kötetében nem szereplő — írás, a Fejlődésképek című nagy fejezet, amely szemléletmódjában, aspektusában és bőséges dokumentációjával igen sokat nyújt a szóban forgó irodalomtörténeti összefoglaláshoz.

Kibontakoznak a különböző korszakok: *A csehszlovákiai magyar valóságirodalom* (mely eredetileg *Az éhség legendája* című publicisztikai-szociográfiai gyűjtemény előszavaként jelent meg), szinte ennek folytatásaként következik az *Észrevételek a Sarló irodalomszemléletének és irodalompolitikájának kérdéséről*. Pillanattig sem lehet vitás: a legtöbb disputát kiváltó témák egyike a Sarló kialakulása, annak iránya, fejlődése stb. (különösen reflektorfénybe kerül ez 1978-ban, a gombaszögi sarlós zászlóbotás 50. évfordulóján). Kétségtelen, e két témakörhöz kitűnően kapcsolható, sőt csakis ehhez kapcsolható a Fábryról írt cikk, a Simándy Pálról készített tanulmány, a Györy Dezső-kötet kommentálása, és nem utolsósorban a már jelzett Fučík-tanulmány. A korabeli csehszlovákiai társadalom mozgásáról adnak képet ez írások.

Így kell és lehet „átemelni” a Fejlődésképekbe a Petőfi-cikket a *Kapcsolatrögzítésből*, hogy *A csehszlovákiai magyarság Petőfi-képe a két világháború között*l imponáló, jelen-múlt kapcsolatot gazdagon dokumentáló fejezetet nyújtson. A pozitív tényanyagot felsorakoztatva és rendszerezve, a Horváth János-i legjobb hagyományokra bukkanunk, ötvözve egy új, Horváth Jánosnál nem tapasztalható eszmei-

séggel: a történelmi és dialektikus materializmussal (itt kötődik a könyv a Két kor mezsgyéjén-hez!), a marxizmussal. Itt és ebben áll Turczel Lajos új kötetének, e könyv eszmeiségének lényege: a pontos filológia és a marxizmus szellemisége.

Csak félve tesszük fel a kérdést: éppen, mert oly szuggesztív hatású a csehszlovákiai (1945 előtti és utáni) irodalom számtalan vonulata, a Petőfi-fejezetet kivéve, nem aránytalanítja a kötetet a Kassa—Kazinczy-, avagy a Kármán-, valamint a Tompa-fejezet? Feltesszük a kérdést, noha a cél világos: a hagyományok szerepe, és — mint Turczel Lajos ki is mondja — a korszerűség példája (Kármán). Annyit e törekvés is bizonyít: nagy lélegzetű előszó keretében mintegy a csehszlovákiai magyar irodalom és irodalomtörténet előképét, előtörténetét lehetne ezzel megteremteni. Bizonyos folytonosságot, és — Csehszlovákia létrejöttével — egy minőségi újnak elemzését és bemutatását. Hogy mindezek után érjen el a mához, hiszen Darkó István, Szabó Béla, Egri Viktor vagy Sas Andor bemutatása után már következik az új nemzedék, új gondokkal, új vonásokkal, új írói arcúkkal (Ozsvald Árpád, Duba Gyula stb.). Komoly, nagy vállalkozása a kötet a csehszlovákiai magyar irodalom történetének, és jelentősége, szerepe csak inkább növekszik, ha minduntalan rábukunk a manapság oly időszerű hídszerep jelenlétére és fontosságára, hiszen a szlovák műfordítás útja erre szép és nagyszerű példa.

A további számvetésekben, bizonyára Turczel Lajos is bővíteni, gazdagítani fogja az itt leírtakat. Nem veszi majd zokon, ha egynémely megállapításával vitába szállnak. De az irodalomtörténetírás, ez a kifejezetten kollektív, gondolkodó-alkotó munka csak így gazdagodhat. Így minden újabb, hasznos meglátást köszönettel kell nyugtázni, miként most mi is ezt tesszük Turczel Lajos kötetével kapcsolatban. Kívánva neki, hogy be tudja fejezni az elkezdett munkát: egy nagyívű pálya újabb szép szakaszát! (*Madách, 1977.*)

KOVÁCS GYÓZÓ

A Magyar História-sorozat három új kötetéről

BITSKEY ISTVÁN: HITVITÁK TÜZÉBEN

„Könyvünk a reformáció magyarországi megjelenésének, elterjedésének, harcainak történetét igyekszik követni, de szükségképpen a mozgalom ellenfeleivel, a 16—17. századi magyar ideológia- és művelődéstörténet másik pólusán elhelyezkedő ellenreformációval is meg kívánja ismertetni a magyar múlt szellemi áramlatai iránt érdeklődő olvasókat.” — A szerző szerény célkitűzése az ismertetésben hangsúlyt érdemel: még mindig, népszerű összefoglalásban is, ritkaság, hogy együttes feldolgozásban olvashassuk a magyarországi reformáció és ellenreformáció történetét. Ha nem is a folyamatnak a 18. századig ívelő egészét, de legfontosabb, körülbelül 1520—1620 közé eső évszázadát ilyen együttes szempontú feldolgozásban tárja elénk Bitskey István.

Ez a század eszmei fejlődésének dinamizmusában a legújabb korrallal vetekszik. A nyugati kereszténységhez tartozó Magyarországon néhány évtized alatt elterjed a reformáció német, lutheri (evangélikus) irányzata, s vele csaknem egyidőben alakul ki a svájci, Kálvin nézeteire támaszkodó (református) egyház, hogy azután az 1570-es évektől a szentháromságot tagadó (unitárius), sőt újrakeresztelő, szom-